

УДК 338.45:005.332.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-17>**Герасимова В. О.**кандидат економічних наук, старший викладач кафедри,
Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5475-4746>**Резанов Е. О.**студент,
Запорізький національний університет**Gerasimova Vitaliya, Riezanov Eduard**
Zaporizhzhia National University

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено головні аспекти конкурентоспроможності підприємства, адже в сучасних умовах існування підприємств більш актуальним стає процес їх розвитку. Розглянуто визначення поняття «конкуренція», «конкурентоспроможність» та особливості застосування цих категорій у практиці управління. Встановлено основні фактори впливу на формування рівня конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах. Виявлено вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на стійкість розвитку підприємств. Обґрунтовано доцільність управління розвитком з позицій забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Наведено умови для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, встановлено вплив конкуренції на рівень розвитку підприємства. Визначено умови підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, фактори конкурентоспроможності, ефективність, управління.

COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE: ESSENCE AND FACTORS OF INFLUENCE IN MODERN CONDITIONS

The main aspects of enterprise competitiveness are investigated, because in the current conditions of existence of enterprises the process of their development becomes more relevant. The definition of the concept of "competition", "competitiveness" and features of application of these categories in management practice are considered. Competitiveness of an enterprise is one of the most important categories of a market economy and characterizes the possibility and efficiency of adaptation of an enterprise to the conditions of competitive environment. External and internal factors of formation of enterprise competitiveness are investigated. The influence of internal and external factors on the sustainability of enterprise development is revealed. The directions of economic development of the enterprise are investigated as the development of the enterprise covers different spheres of activity. The conditions for ensuring a high level of competitiveness are given and the influence of competition on the level of development of the enterprise is established. The expediency of development management from the standpoint of ensuring the competitiveness of the enterprise is substantiated. The necessity of development of an individual effective enterprise strategy aimed at creating conditions for development and improvement of the competitive position of the enterprise in the future is considered. It is emphasized that in the present conditions the economic entity must analyze and contribute to the level of competitiveness for the effective functioning and evaluation of its future prospects. It is revealed that development is a necessary precondition for ensuring the competitiveness of the enterprise. The factors that influence the formation of competitiveness of enterprises and its enhancement in the conditions of international economic activity are presented. It is established that economic development is one of the main goals of the functioning of any enterprise as it provides for increasing the competitiveness of the enterprise. Development is the main component of ensuring the efficiency of the enterprise in competition.

Keywords: competitiveness, competition, factors of competitiveness, efficiency, management.

JEL classification: M21, O10.

Постановка проблеми. На вітчизняних підприємствах у сучасних умовах спостерігається підвищення рівня невизначеності та неспроможності забезпечити високий рівень ефективності господарської діяльності. Сучасний стан економіки відзначається затяжною фінансово-економічною кризою, загостренням конкуренції та політичною нестабільністю, тому слід зазначити, що діяльність підприємства має бути спрямована не лише на виживання у складних умовах конкуренції, але й на процес безперервного розвитку. Для цього необхідним є пошук ефективних інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємства в нинішніх умовах. Сучасний розвиток економіки відбу-

вається в умовах конкуренції, тому одними з головних завдань підприємств є досягнення конкурентних переваг та підвищення своєї конкурентної позиції за рахунок вибору ефективних напрямів посилення розвитку діяльності суб'єкта господарювання.

Метою забезпечення розвитку на підприємствах є розроблення стратегічних планів, вжиття цільових заходів та пошук інструментів підвищення конкурентоспроможності. В умовах фінансової нестабільності зростає актуальність діагностики розвитку підприємства, яка дасть змогу спрогнозувати рівень потенціалу підприємства та підвищити його конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку конкуренції та шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємства відображено в працях таких учених, як І. Ансофф, Ф. Котлер, Р. Коуз, М. Портер, Й. Шумпетер, К.Р. Макконнел, С.Л. Брю, Н.І. Перцовський, П.С. Зав'ялов, Б.А. Райзберг, Г.Я. Кіперман. Удосконалювали методологічні підходи до оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств такі науковці, як П.Л. Алтухов, А.Е. Воронкова, В.П. Пономарьов, В.І. Крамаренко, Г.Я. Кіперман, Н.В. Грицишин, О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль, О.О. Гетьман, В.М. Шаповал, Р.А. Фатхудинов. Досліджували у своїх працях чинники розвитку О.В. Раєвнева, С.П. Дунда, Ю.А. Плугіна, В.Д. Рогожин, В.Ф. Кифяк та інші вчені.

Незважаючи на наявність значного обсягу наукових праць з цієї теми, залишається актуальним дослідження питань забезпечення конкурентоспроможності підприємств за рахунок їх стратегічного розвитку, адже загострення рівня конкуренції на сучасному етапі розвитку економіки зменшує рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. У сфері управління економічним розвитком підприємств недостатньо дослідженими залишаються питання факторів формування й підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Мета статті полягає у дослідженні підходів до трактування понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», встановленні головних факторів впливу та пошуку шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Рівень конкурентоспроможності є необхідним чинником формування стратегій розвитку підприємства у сучасній економіці. Проте слід звернути увагу на те, що забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємств потребує сукупності ефективних організаційних, технологічних, інноваційних, управлінських та інших заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. При цьому важливо враховувати, що постійні зміни в зовнішньому середовищі приводять до зростання рівня невизначеності та ризику, що зумовлює необхідність удосконалення довгострокових стратегій розвитку задля отримання конкурентних переваг в умовах жорсткої конкуренції.

Таким чином, конкуренція визначає характер стратегії розвитку підприємства та, відповідно, потребує більш детального вивчення підходів до її трактування (табл. 1).

В сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки спостерігається жорстка конкурентна боротьба, що

пов'язано з інтеграцією України в міжнародний економічний простір та зростанням кількості потужних транснаціональних корпорацій на вітчизняному ринку. Отже, проблема підвищення конкурентоспроможності підприємств є пріоритетною у сучасних умовах розвитку [4]. Конкурентоспроможність є складним та багатоплановим поняттям, яке застосовують до різних економічних категорій, а саме продукції, підприємств, галузі, національної економіки. Досліджуючи теоретичні аспекти поняття конкурентоспроможності підприємств, маємо зауважити, що існують різні підходи до його визначення (табл. 2).

Загалом конкурентоспроможність є відносною характеристикою, що демонструє здатність підприємства розвиватися відповідно до стратегії, конкуруючи своєю продукцією з іншими учасниками ринку.

Водночас під час дослідження поняття конкурентоспроможності необхідним є вивчення головних факторів її формування (рис. 1).

Отже, на формування конкурентоспроможності підприємства впливає велика кількість факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, тому підвищення конкурентоспроможності є процесом змін, який потребує дієвого управління та стратегічного підходу до всіх організаційних складових частин, таких як кадри, зайнятість, кваліфікація, технологія, продукція, ринки збуту.

Варто зазначити, що здійснення аналізу та оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства необхідні на всіх етапах розвитку підприємства. Необхідним є розроблення ефективних механізмів і заходів, які сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності задля зміцнення своїх конкурентних позицій на ринку. Менеджери підприємств мають усвідомлювати необхідність побудови такої системи управління, яка б давала змогу в умовах нестабільності забезпечити належний рівень конкурентоспроможності, підвищити рівень рентабельності та зміцнити свої позиції на ринку [17].

Таким чином, без вжиття активних заходів формування конкурентних переваг та забезпечення стратегічного розвитку підприємство не зможе підтримувати належний рівень конкурентоспроможності на довгострокову перспективу. Треба відзначити, що розвиток є необхідною умовою в різних сферах діяльності підприємства, зокрема виробничій, фінансово-економічній та техніко-технологічній. Кожне підприємство прагне забезпечити максимально ефективні зміни задля досягнення стратегії діяльності, використовуючи мінімальні зусилля. Сучасний етап розвитку економіки

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення сутності поняття «конкуренція»

Вчені	Визначення
К.Р. Макконнел, С.Л. Брю	Наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців з можливістю вільного входу на ринок і виходу з нього.
Н.І. Перцовський	Процес управління власними конкурентними перевагами для досягнення стратегічних цілей та задоволення потреб у межах законодавства.
П.С. Зав'ялов, Б.А. Райзберг	Процес взаємодії та боротьби між конкурентними підприємствами задля забезпечення кращих можливостей збуту своєї продукції, задоволення потреб покупців.
Г.Я. Кіперман	Економічне суперництво між товаровиробниками та постачальниками за найбільш вигідні умови збуту.

Джерело: згруповано авторами на основі джерел [1–3]

Рис. 1. Погляди вчених на фактори формування конкурентоспроможності підприємства

Джерело: згруповано авторами на основі джерел [12–15]

Таблиця 2

Наукові підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства»

Вчені	Визначення
П.Л. Алтухов	Порівняльні переваги, якими володіє конкретне підприємство щодо інших підприємств, що є конкурентами на ринках товарів і послуг.
А.Е. Воронкова В.П. Пономарьов, Г.І. Дібніс	Сукупність можливостей підприємства (виробничих, інноваційних, кадрових, ресурсних) у різних сферах діяльності, що взаємодіють між собою певним чином.
В.І. Крамаренко	Комплекс соціально-економічних характеристик, що відображають становище суб'єкта господарювання на ринку.
Г.Я. Кіперман	Здатність протистояти на ринку іншим товаровиробникам та постачальникам аналогічної продукції як за рівнем задоволення споживачів, так і за ефективністю виробничо-господарської діяльності.
Н.В. Грицишин	Рівень компетентності підприємства в певній галузі, порівняльна перевага підприємства відносно інших конкурентів, які діють у регіоні, країні та за її межами.
О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль	Здатність досягати конкурентних переваг перед іншими підприємствами на конкретному ринку.
О.О. Гетьман, В.М. Шаповал	Спроможність займати визначену ринкову нішу в певний період часу.
Р.А. Фатхудінов	Здатність підприємства виготовляти конкурентоспроможну продукцію, його перевага стосовно інших підприємств відповідної галузі всередині країни та за її межами.

Джерело: згруповано авторами на основі джерел [4–11]

характеризується швидкими, непередбачуваними змінами, нестабільністю, тому кожний суб'єкт підприємницької діяльності має прагнути до раціонального використання ресурсів, підвищення прибутковості, зростання якості продукції та підвищення конкурентоспроможності задля забезпечення безперервного процесу розвитку [15].

Економічний розвиток полягає у незворотних, спрямованих, закономірних змінах економічної системи на довготерміновий період, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів. Всі види діяльності підприємства взаємопов'язані та під час поєднання формують кінцевий результат, тому керівництво для досягнення своїх цілей має приділяти значну увагу вивченню всіх напрямів економічного розвитку, а саме виробничого, інноваційного, фінансового, інвестиційного [16].

Сучасне підприємство є відкритою системою, яка взаємодіє з іншими економічно-соціальними системами й піддається впливу зовнішнього середовища. Динамічність зовнішнього середовища, наявність невизначеності, неповноти інформації, нестабільності зобов'язують підприємства постійно впроваджувати зміни. Планування економічного розвитку передбачає розроблення цілей, визначення факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на рівень конкурентоспроможності підприємства та досягнення поставлених цілей (табл. 3).

З табл. 3 слід зробити висновок, що розвиток підприємства має здійснюватися так, щоб усі зміни, що відбуваються в управлінській діяльності, давали змогу зберігати, покращувати рентабельність і конкурентоспроможність, відповідаючи розвитку підприємства. Оптимальним методом, спрямованим на виживання й стабільне функціонування підприємства в кризових умовах, є розвиток, що є головною складовою частиною забезпечення ефективності життєдіяльності підприємства в конкурентній боротьбі.

До загальних умов реалізації програми підвищення конкурентоспроможності слід віднести цінову політику конкурентоздатності продукції; інвестиційну

політику держави щодо випуску продукції; оподаткування підприємств, що випускають конкурентоспроможну продукцію; кредитну політику держави; регулювання імпорту продукції; забезпечення єдності розвитку техніки, економіки, управління та технології; вивчення діяльності конкурентів задля вдосконалення аналогічних товарів; безпосередній вплив на споживача через надання грошового кредиту; інформаційне забезпечення управлінських процесів; оцінювання масштабів та стабільності ринку [17].

Отже, конкуренція на підприємстві зумовлює такі позитивні зміни, як розширення масштабів виробництва; підвищення заробітної плати за рахунок зростання продуктивності праці; економія ресурсів; впровадження досягнень науки й техніки у виробництво; підвищення якості продукції. Водночас високий рівень конкуренції може призвести до виникнення банкрутства, зростання безробіття та посилення диференціації товаровиробників.

Висновки. Посилення конкурентних переваг підприємства на ринку залежить від належного рівня системи управління та стратегічної політики, тому ефективне планування економічного розвитку допомагає мобілізувати та сконцентрувати всю енергію та ресурси підприємства на досягненні мети, адже за відсутності належного планування на підприємстві виникатимуть проблеми неефективного використання ресурсного потенціалу та наявних можливостей. Загалом економічний розвиток є однією з найголовніших цілей функціонування будь-якого підприємства, оскільки забезпечує задоволення нових потреб споживачів; підвищення конкурентоспроможності підприємства та зміцнення його становища на міжнародній арені; створення необхідних умов та фінансово-технологічної бази для подальшого розвитку тощо.

На рівень конкурентоспроможності підприємства впливають фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, дієве врахування яких забезпечує ефективну фінансово-господарську діяльність підприємства, знижуючи ймовірність настання фінансових ризиків на підприємстві.

Таблиця 3

Фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, що забезпечують високий рівень конкурентоспроможності

Фактори внутрішнього середовища	Фактори зовнішнього середовища
Поліпшення цінової політики, поліпшення асортименту товарів	Поліпшення умов кредитування виробництва
Стимулювання збуту та післяпродажного обслуговування продукції	Сприятливі зміни в законодавстві
Стабільна інноваційна діяльність	Поліпшення інфраструктури ринку
Можливість швидкого переналадження устаткування та технологічного переозброєння	Наявність контролю за виконанням антимонопольного законодавства
Стабілізація фінансової стійкості, збільшення платоспроможності	Поліпшення рівня життя
Поліпшення ділової активності, ефективна система мотивації праці	Відсутність бар'єрів входу в галузь
Відповідність організаційної структури цілям діяльності підприємства	Інвестиційна привабливість країни
Оперативність передачі управлінських рішень виконавцям	Сприятливий стан оподаткування та підтримка стратегічних галузей
Наявність налагоджених каналів розподілу та збуту товарів	Забезпеченість країни власними природними ресурсами

Джерело: згруповано авторами на основі джерела [12]

Список використаних джерел:

1. Макконнел К.Р. Економікс: принципи, проблеми і політика. Москва : ІНФРА-М, 2013. 1028 с.
2. Зав'ялов П.С., Лозовський Л.Ш., Поршнев А.Г., Райзберг Б.А. Маркетинг. Москва : Економіка, 2000. 362 с.
3. Перцовський Н.І. Міжнародний маркетинг : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2001. 239 с.
4. Алтухов П.Л. Процесний підхід забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Вісник економічної науки України. 2005. № 2. С. 3–5.
5. Грицишин Н.В. Конкурентоспроможність виробничого підприємства. Галицький економічний вісник. 2005. № 1. С. 29–34.
6. Крамаренко В.І. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2012. Вип. 22 (2). С. 24–28.
7. Воронкова А.Е., Пономарьов В.П. Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства. Київ : Техніка, 2000. 152 с.
8. Кузьмін О.Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник. Львів : Компакт-ЛВ, 2005. 304 с.
9. Фатхутдінов Р.А. Конкурентоздатність організації в умовах кризи: економіка, маркетинг, менеджмент. Москва : видавничо-книготорговельний центр «Маркетинг», 2002. 892 с.
10. Портер М. Стратегія конкуренції і методика аналізу галузей і діяльності. Київ : Основи, 1997. 451 с.
11. Гетьман О.О. Економічна діагностика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 307 с.
12. Маслов П.М. Комплексне оцінювання конкурентоспроможності підприємства. Держава та регіони. 2004. № 3. С. 176–180.
13. Долгожанский И.З. Управління торгівельноспроможним потенціалом торгових марок у системі пошуку цільових ринків. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету. Луганськ : СНУ, 2003. С. 57–63.
14. Крамаренко В.І. Тенденції розвитку економіки та формування сучасної системи управління зовнішньоекономічними зв'язками: регіональний аспект : монографія. Сімферополь, 2007. 263 с.
15. Кузьмін О.Є. Комплексна діагностика розвитку машинобудівних підприємств. Бізнес-Інформ. 2010. № 3. С. 60–67.
16. Пашченко О.П. Стратегічне управління розвитком підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 2. Т. 2. С. 99–103.
17. Галелюк М.М. Підходи до підвищення конкурентоспроможності компаній. Вісник економічної науки України. 2008. № 1. С. 10–14.

References:

1. McConnell K.R. (2013) *Ekonimiks: Pryntsyvy Problemy I Polityka* [Economics: Principles, Issues and Policy]. Moscow : INFRA-M (in Russian).
2. Zyalov P.S., Lozovsky L.S., Porsnev A.G., Reizberg B.A. (2000) *Marketing* [Marketing]. Moscow : Economy (in Russian).
3. Pertsovsky N.I. (2001) *Mizhnarodnyi Marketynh* [Mizhnarodnyi Marketynh]. Kyiv : High school (in Ukrainian).
4. Altukhov P.L. (2005) *Protsesnyi Pidkhdid Zabezpechennia Konkurento-spromozhnosti Pidpriumstva* [Process Approach Ensuring Enterprise Competitiveness]. Bulletin of economic science of Ukraine, no. 2, pp. 3–5.
5. Gritsishin N.V. (2005) *Konkurentospromozhnist Pidpriumstva* [Company Competitiveness]. Galician Economic Bulletin, no. 1, pp. 29–34.
6. Kramarenko V.I. (2012) *Naukovi Pratsi Kirovohradskoho Natsionalnoho Tekhnichnoho Universytetu* [Scientific papers of Kirovograd National Technical University]. Economic sciences, vol. 22, no. 2, pp. 24–28.
7. Voronkova A.E., Ponomaryov V.P. (2000) *Pidtrymka Konkurento-Spromozhnoho Potentsialu Pidpriumstva* [Supporting the competitive potential of the enterprise]. Kyiv : Technique (in Ukrainian).
8. Kuzmin O.E. (2005) *Upravlinnia Mizhnarodnoiu Konkurentospromozhnistiu Pidpriumstva* [Management of the international competitiveness of the enterprise]. Lviv : Compact-LV (in Ukrainian).
9. Fathutdinov R.A. (2002) *Konkurentozdatnist Orhanizatsii V Umovakh Kryzy Ekonomika Marketynh Menedzhment* [Competitiveness of an organization in a crisis: economy, marketing, management]. Moscow : Marketing Publishing and Book Center (in Russian).
10. Porter M. (1997) *Stratehiia Konkurentsii I Metodyka Analizu Haluzei I Diialnosti* [Competition strategy and methods of analysis of industries and activities]. Kyiv : Foundations (in Ukrainian).
11. Getman O.O. (2007) *Ekonomichna Diahnostyka* [Economic diagnostics]. Kyiv : Center for Educational Literature (in Ukrainian).
12. Maslov P.M. (2004) *Kompleksne Otsiniuvannia Konkurentospromozhnosti Pidpriumstva* [Comprehensive assessment of enterprise competitiveness]. State and regions, no. 3, pp. 176–180.
13. Dolgozhansky I.Z. (2003) *Upravlinnia Torhivelnospromozhnym Potentsialom Torhovyykh Marok U Systemi Poshuku Tsi-lovykh Rynkiv* [Managing Trademark Capacity in Target Markets]. Lugansk : SNU (in Ukrainian).
14. Kramarenko V.I. (2007) *Tendentsii rozvytku ekonomiky ta formuvannia suchasnoi systemy upravlinnia zovnishnoekonomichnymy zviyazkamy* [Trends in the development of the economy and the formation of a modern system of management of foreign economic relations]. Simferopol (in Russian).
15. Kuzmin O.E. (2010) *Kompleksna Diahnostyka Rozvytku Mashynobudivnykh Pidpriumstv* [Comprehensive diagnostics of development of machine-building enterprises]. Business-Inform, no. 3, pp. 60–67.
16. Pashchenko O.P. (2011) *Stratehichne Upravlinnia Rozvytkom Pidpriumstva* [Strategic management of enterprise development]. Bulletin of Khmelnytsky National University, no. 2, pp. 99–103.
17. Galelyuk M.M. *Pidkhody do pidvyshchennia konkurentospromozhnosti kompanii* [Approaches to increase the competitiveness of companies]. Bulletin of economic science of Ukraine, no. 1, pp. 10–14.